

A történelem - ahogyan megéltem

Berend T. Iván történész, akadémikus mégis megírta emlékiratait

A hozzám legközelebb állók – családom, barátaim, kollégáim – évek óta arra biztatnak, hogy írjam meg emlékirataimat. Ellenálltam, mi több, erős tiltakozással hátrítottam el ennek még a gondolatát is. Sohasem írtam naplót, nincsenek feljegyzéseim életem különböző eseményeiről, és az emlékezés csapdái, csalóka szelekciója, a tudatos vagy a tudat alatti önvédelmi reflexek jól ismertek minden memoárolvasó, s különösen a történész előtt – írja az idei könyvhétre a Kulturtrade Kiadó gondozásában megjelenő könyvében Berend T. Iván akadémikus. Ebből közlünk részleteket.

Páncélozott szovjet járművek, harcok, cirkálnak az utcákon, időnként találmányra egy-egy géppuskasorozat eresztnek a keresztutcákba. A Klauzál utcában tartok a Rákóczi út felé, be-beugorva egy-egy kapualjba. Velem szemben az utca másik oldalán egy kínai diák lapul a falhoz. Jó magyarsággal átszól hozzám: micsoda ország! A Szentkirályi utca sarkánál nagy csődületbe ütközöm, vértócsa a járdán. Izgatott tömeg tárgyalja, hogy a szemközti ház tetejéről ávósok lőttek az arra járó fegyveres szabadságharcosokra. Embervadászat indul. Az utca egyszerre felemelő és ijesztő. A betört kirakatokban az első héten minden a helyén. A forradalom figyelme impozáns. Hamarosan megkezdődnek a lincselések, körüli fákra akasztják a felismert ÁVH-sokat. A vak indulatok hajtották a tömeg félelmetes. Meg-megállok a zaklatottan vitatkozó csoportok mellett, hogy hallgassam, miről esik szó. A demagógok

könnyen felkorbácsolják az emberek bosszúvágyát. A város tele ellenőrizhetetlen hírekkel. A Köztársaság téren, a budapesti pártház ostroma során, brutális a leszámolás. Ijesztők a lemészárolt ávós sorkatonák, rémisztnek a fákra akasztott, kivágott szívű katonatisztek. Az Akácfa utcai ház második emeletén lakó Sanyi – eladó a zöldség- és gyümölcsboltban – egyik délután izgatottan félrevon. Antiszemita pogrom készülődéséről hallott, szervezzük meg a ház állandó őrzését. A hirt uganugy nem lehet ellenőrizni, mint a többi, a föld alatti kazamatákról vagy embereket a Dunába daráló gépekről a titkos ÁVH-s pincékben.

Hecht Feri, egykori egyetemi tanuló párom jelent meg akkor rendőr őrmesteri egyenruhában nálunk. Az egyetem után, 1953-ban lépett be az ÁVH-hoz. Most menekült, félt, hogy a családját baj éri, a lakását feldúlják. Segítséget kért. Kaptam tőle egy pisztolyt is, amit a zsebemben hordtam.

Még november 4-e után, a fegyverrejtegetést statáriális bírósági eljárást fenyegető felhívás után is megtartottam, elrejtettem szobámban nem működő cserépkályhájának rejtett nyílásába. Feri látogatása után azonnal átgyalogoltam a IX. kerületbe. A felesége, Ilonka, összehajlította a legszükségesebbeket, ami belefért három bőröndbe. Felvettem Feri felöltőjét, rá télikabátját, kezemből két bőrönd, Ilonka kezében a gyerek és a harmadik bőrönd. A lövések szünetében szaladtunk, folyt rólam a víz, így jutottunk el az Akácfa utcába, ahol egyetlen szobánkban néhány napig Ilonka is meghúzódott a gyerekekkel.

Hónapokkal később, 1957 elején, örkényi groteszkbe illő módon, úgyszólván megismétlődött a jelenet. Csak fordított előjellel. Vera telefonált, hogy férjét, Eörsi Pistát letartóztatták. Félt, hogy házkutatás lesz, esetleg a könyveit elkobozzák. Segítsék. Azonnal átmentem a Szemere utcába, a legfontosabbnak tartott könyveket két nagy bőröndbe csomagoltuk, melyeket aztán a sötétség beállta után hazavittem és biztonságba helyeztem. Talán ezek az összekapcsolódó élmények tették oly megrázóvá számomra Szabó István Tűzoltó utca 25. című filmjét, mint mindenkor történelmünk megragadóan igaz művészi megjelenítését.

Az utca indulatai nemcsak félelmetesek, érthetőek is voltak. Hatalmas, mélyen sértett tömegek léptek színre. Még közöttünk volt a 75 ezer korábbi magas rangú állami tisztviselő, kato-

natiszt, vállalkozó s a börtönből kiszabadult 27 ezer, háborús bűnéért elítélt ember. A több mint 300 ezer kismizett kereskedő és kisiparos, a tönkretett 70 ezer „kulák” mellett ott sorakozott egymillió ember, aki ellen rendőrségi-ügyészségi vizsgálat folyt az ötvenes években. Több mint félmillió embert itéltek el, s most 30 ezer politikai fogoly és 40 ezer internált került szabadlábra, sőt a börtönök között vényes bűnözői is szabadok lettek. Mennyi keserűség, indulat és revánvágy gyülemlt fel az országban, ahol a megelőző másfél évtizedben három drámai rendszerváltás játszódott le, ahol Horthy Szálasi, Szálasi egy demokratikus koalíció, majd az utóbbit Rákosi váltotta gyors egymásutánban.

Október végén a forradalom érzékelhetően új szakaszba lépett. Minden keveredett ezekben a napokban! A szocializmus megújítási, megtisztítási szándékától a nyugati típusú demokrácia bevezetésén át a régi rend restaurálásáig a legkülönbözőbb törekvések szólaltak meg az utcán, és részben a politika színterén is. A forradalom – akaratlan – előkészítésében és első szakaszában a családott, kiabáló kommunista értelmiségiek játszottak döntő szerepet. Humánus, demokratikus és független szocializmust akartak. De hamarosan a háttérbe szorultak. Helyüket azok foglalták el, akik 1945 tavaszához, a demokratikus többpártrendszerhez kívántak visszatérni. Velük és mellettük erősödtek fel az antikommunista törekvések. Október utolsó napjaitól aztán már megjelentek a „konzervatív forradalom” restaurációs erői is. Ezek nemcsak az 1947–1948-as kommunista hatalomátvételt, hanem az 1945-ös fordulatot is megkérdőjelezték. Újságjaik, röplapjaik, hangos utcai csoportjaik ellenére ez a kör nem volt igazán jelentős és semmiképpen sem számíthatott a lakosság nagyobb tömegeinek, elsősorban a parasztságnak a támogatására. A Rákosiék által agyonvert, megalázott parasztság most láthatóan nem nagyon mozdult. Várt? Megijedt volna a falvakban a fekete-fehér egyértelmű kontrasztjával jelentkező frontok láttán? Vagy a múlt restaurációjának lehetőségétől tartott?

Ismét háborús állapotok között élünk. Voltak környékek és házak, ahol a lakók leköltöztek a sebtiben kitakarított óvóhelyekre. Fél napig álltam sorba kenyérért. A sor időnként szétzaladt, amikor be-belöttek az utcába. Ránki Gyurit elkísértem, amikor a kicsiny Zsuzsa számára tápszerért ment a város másik végébe. Több boltot kinyitottak, s vidékről is érkeztek élelmiszert osztó teherautók. Az Akácfa utcai ház földszintjén lakó fiatal pék hajnalban kötelességszerűen bement dolgozni. Felesége napokig kereste, míg megtudta, hogy egy kőszá golyó terítette le.

Könyvek '56-ról

Mindennapi útjaim során megvettem és izgatottan olvastam a város valóságával előntő újonnan megjelent újságokat. November 1-jén, amikor a várost ellepték a halottak ezreire emlékeztető gyertyák, a börtönből szabadult Kéthly Annát olvastam a Népszavában: a nép „keserűségét az ellenforradalom a saját hasznára veheti igénybe”, s 1919 példáját említi: „börtönből kiszabadulva ne engedjük, hogy egy más színű börtönbe” zárjanak. Másnap az Irodalmi Újságban a félreállított népi író, Németh László juttatta kifejezésre aggályait: a „nemzet... a bosszúvágy sugalmazóira hallgatva, olyasmint talál elkövetni, amit nem lehet többé jóvátenni”, sőt hogy az „új pozíciók felé csörtető embe- rek... a forradalomtól ellenforradalmat, 1956 magyar szabadságharcából holmi 1920-as kurzust csinálnak”. Ezekre a sorokra erősen rezonáltak saját gondolataim is. Mintha ismét feltámadt, sötét megérzés volna az a háborút követő években kísértő ösztönös érzésem, hogy a szocialista kísérlet után egy lehetőség van, a Horthy-rendszer restaurációja.

A forradalom első napjainak csodálatos nemzeti egysége a második hétre már szertefoszlóban volt. Pedig a hazai sztálinizmust eltörölni, az ötvenes évek diktatorikus rezsimjét és elhibázott gazdaságpolitikáját átalakítani kívánó „korrektív forradalom”, a nyugati típusú demokráciára hivatkozó antikommunisták forradalom, illetve a politikai restauráció erői még nem is igazán válhattak szét.

A forradalom egymás ellen forduló erőinek nem jutott idő a jövő útjainak békés vagy konfliktusos tisztázására.

Berend T. Iván 1930-ban Budapesten született. Tanulmányait a Közgazdaság-tudományi Egyetemen és az ELTE Bölcsészettudományi Karán végezte. 1953-tól a Közgazdaság-tudományi Egyetem Gazdaságtörténeti Tanszékének tanársegéde, 1964-től egyetemi tanára, majd 1967–1985 között vezetője. A kandidátusi és akadémiai doktori fokozatokat elnyerte után (1958, illetve 1964) a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd rendes tagja (1973, 1979). 1973 és 1979 között a Közgazdaság-tudományi Egyetem rektora. 1985 és 1990 között a Magyar Tudományos Akadémia elnöke. Jelenleg, 1990 óta a University of California (Los Angeles) professzora és az egyetem Európai és Orosz Tanulmányok Központjának igazgatója.

Első, Ránki Györggyel közösen írott könyve 1955-ben jelent meg. Legutóbbi könyvét a Cambridge University Press 1996-ban tette közzé. Összesen 22 könyv szerzője, illetve társszerzője. Munkáit Angliában, Amerikában, Japánban és Olaszországban is kiadták.

Kutató- és oktatómunkája mellett az 1960-as évek közepétől részt vett a magyar gazdasági reform munkálataiban. 1989–1990-ben a kormány tanácsadó testületének elnöke volt.

Több alkalommal az oxfordi egyetem (1972, 1973, 1980) és az University of California Berkeley (1978) vendégprofesszora. Több angol, magyar és amerikai egyetem díszdoktora, a British Academy, az Osztrák Tudományos Akadémia és az Európai Akadémia tagja. 1986–1994 között a Nemzetközi Gazdaságtörténeti Társaság alelnöke, 1995-ben pedig a Nemzetközi Történettudományi Bizottság elnökévé választották.

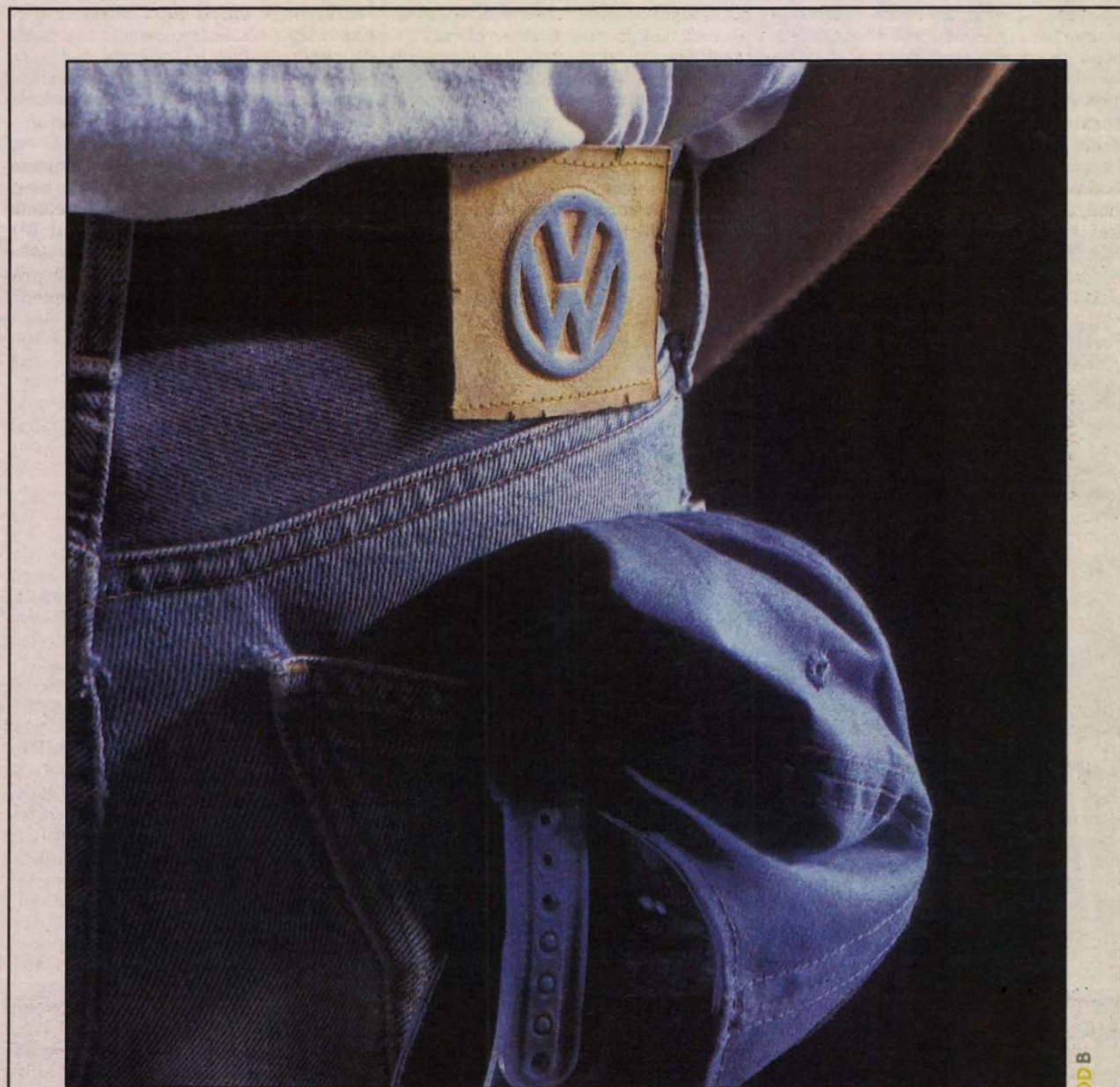
1956. november 4-én, a hajnali órákban egybefüggő ágyúdörgés zajára ébredtem. Miután Konyev marsall biztositotta a szovjet pártvezetést, hogy három nap alatt „rendet terem” Magyarországon, Hruscsov – mint később emlékiratában, melyet a New York-i Broadway egyik utcai könyvtárástól vettem meg, leírta – Mao Ce-tunggal, Titóval és más pártvezérekkel egyeztetve megindította a második szovjet katonai offenzívát. A következő napokban még hallottam, hogy a hegyekben Király Béla tábornok egységei partizán-ellenállásra készülnek. Konyev marsall azonban betartotta ígéretét. A magyar forradalmat véresen leverték.

A Kádár-rendszer harmad évszázada során, a rendszer legitimitációjának elengedhetetlen pilléréként, mindvégig olyan hivatalos értékelést adtak 1956-ról, hogy a tragédiát valójában egy véres, fehérterrorba forduló, a Horthy-rezsim restaurációját előkészítő ellenforradalom okozta. Amelyet akkor robbantottak ki, amikor a sztálini múlttal való leszámolás és a szocializmus demokratikus megújítása a múlttal szembe forduló, de a jobboldali árulást elutasító „egészséges forradalmi” erői révén már éppen a legjobb úton volt.

Ez azonban nem volt igaz. Éppen ezért, 1956-ról – bár a következő évtizedekben több könyvet, sőt egyetemi tankönyvet is publikáltam a korszak gazdaságtörténetéről – az ellenforradalom kifejezést sohasem írtam le. Amikor 1988 végén megbízást kaptam, hogy egy négytagú munkabizottság élén olyan történelmi elemzést adjak az elmúlt évtizedekről, amely segíthet megérteni a nyolcvanas évek végére ismét kibontakozott politikai válságot, akkor 1956 kapcsán, a Társsadalmi Szemle valódi szenzációt kelto külön számában publikált tanulmányban a következőket írtam: az október 23-ai tömegtüntetés „a fennálló államhatalom elleni népfelkelés ki-robbanásához vezetett”. A szovjet csapatok beavatkozása nyomán „a nemzeti érzelmeiben amúgy is sértett tömegek számára a felkelés nemzeti függetlenségi küzdelemmé vált”.

Mi következhet azonban ennek le- verése után? Nyomasztó gondolatok gyötörték a kilátástalan, sivár novemberi és decemberi napokban. A körút és az Üllői út ismét romokban hevert. A két éves Zsuzsával jártam le a közeli játszótérre. A homokozókban friss sírok. Kinyitott az állatkert. Éppen onnan jöttünk haza. Barátaim, Halász Péterék ugrottak fel hozzánk. Zsuzsa lányom izgatottan mesélte friss élményét a majmokról. Halász Péterék azonban búcsúzni jöttek. A határok meg nyitva, indulnak Nyugatra. Csaknem kétszáz ezren jutottak erre az el- határozásra.

A kilátástalanság sugárzott mindenből. Alig egy évtizeddel a háború után ismét a romokból indulni. Vajon mi lesz itt? Mikor lehet ebből újra talpra állni? Ránki Gyuri is javasolta, hogy üljünk le és beszéljünk meg, elmenjünk-e. Ő erősen hajlott rá. Feleségem, Rózsa is. Én ellenkeztem. El sem tudtam képzelni, hogy egy ilyen lépés ne járna egyértelműen kutatói-tanári munkám feladásával. Ezt semmiképpen sem akartam vállalni. Érdekes

Elnyűhetetlen és értékálló

A nagymúltú autógyár hasznójárművei megbízhatóságukról, gazdaságosságukról és értékállóságukról híresek már hosszú évtizedek óta. A városi kisáruszállítótól a közepes hasznójárműveken át a több tonnás teherautókig minden szegmensben képviselteti magát a Volkswagen. Keresse őket a márkakereskedőknél.

CADDY

TRANSPORTER

LT-MAXX

módon apám, aki a harmincas években annyira szeretett volna menekülni, akit az ötvenes években oly fájdalmas és igazságtalan sérelmek értek, most, hallván a témáról, indulattal mondta: ha esetekbe jut, hogy elmenjétek, baltát fogok! Egy két éves gyerekkel? És most minden megújulhat. Vállalatánál, ahol jelentéktelen, beosztott könyvelőként dolgozott, egyedül, de határozottan szembefordult a közhangulattal, s kiállt a munka felvétele mellett. Ötvenes éveinek végén járt, valami olyat érzett mégis, mint 1945-ben. Hamarosan ugyanúgy csatlózott is: egy év múlva, ötvenkilenc évesen, végképp nyugdíjazva, mindenből kirekesztve, hosszú, csendes öregség elé nézett. A huszadik század minden magyarországi rendszere igazságtalanul bánt el vele.

Léphetünk-e vajon előre? Átléphető-e a tanulságok valódi levonása nélkül az a hatalmas történelmi dráma, amelynek részesei voltunk? Lehetnek tünnt.

Három óra Kádárral

A központi bizottságba való beválasztásom után nem sokkal nagy feladatot várt rám: a kialakult válsághelyzethez vezető történelmi út elemzése, a háború utáni történelmi folyamatok, nem utolsósorban 1956 újraértékelése. Az új pártvezetés 1988 nyarán egy 15 tagú bizottságot küldött ki Pozsgay Imre vezetésével – aki körül a párton belüli radikálisabb reformszárny csoportosult, mintegy intézményes ellenpontot képezve a Grósz Károly mellett összeverődő konzervatív reformerekkel szemben –, hogy új pártprogramot és helyzetértelmezést készítsen. Pozsgay négy munkabizottságot hozott létre, s engem kért fel az egyes számú munkabizottság vezetésére, mely a történelmi elemzés feladatát kapta. Bizottságomnak három további tagja volt, Horn Gyula, Ormos Mária és Tökei Ferenc. Rajtuk kívül meghívtam a levéltári forrásokat jól ismerő szakértőnek Hajdu Tibort, Balogh Sándort, Bayer Józsefet és Földes Györgyöt is. Különböző témákból előtanulmányokat kértem a közreműködőktől, részben az új levéltári kutatások iránti igényem, de legnagyobb részben a rendelkezésre álló forrásokra építve. Magam is nekiláttam a források áttekintésének.

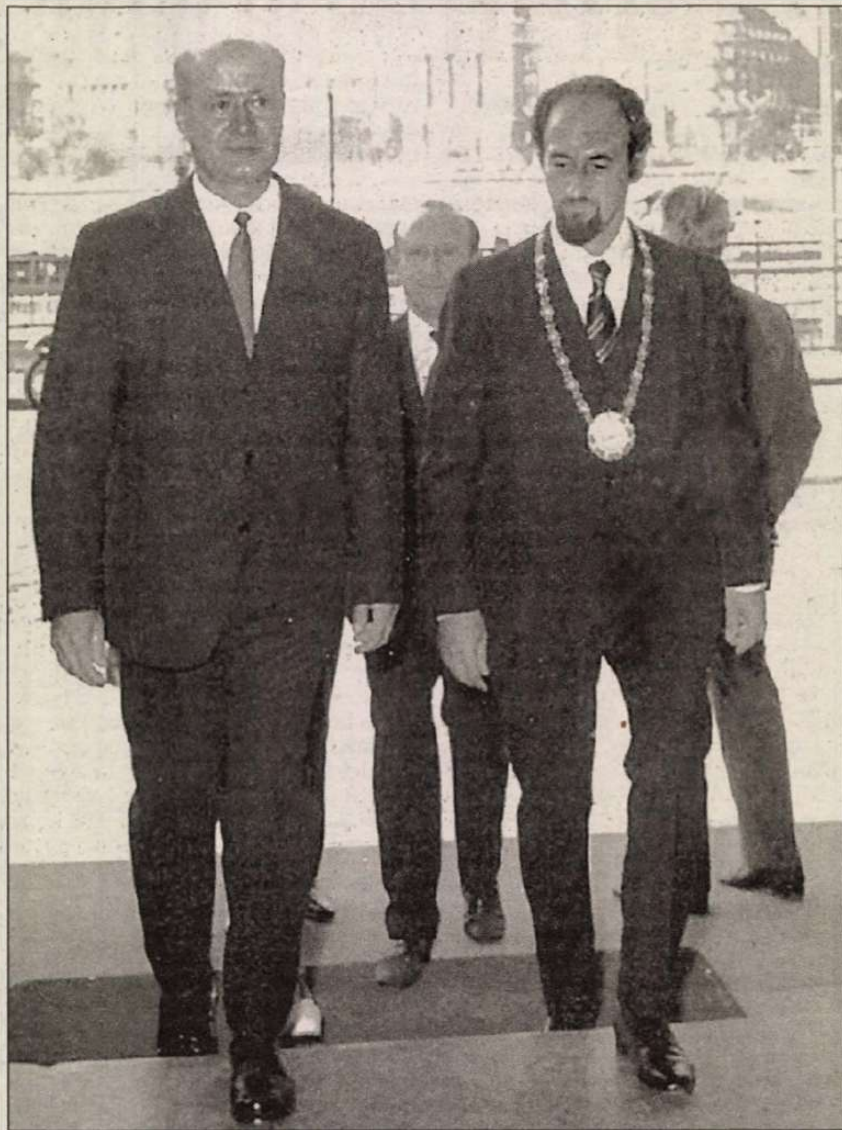
Ehhez a munkához kapcsolódik utolsó négyezredéki találkozásom Kádár Jánossal. Úgy gondoltam, elengedhetetlen, hogy beszéljek vele 1956-ról, s feltegyem azokat a kérdéseket, melyek homályban maradtak. Telefonáltam a titkárságára. Kádár már tulajdonképpen nyugalmába vonult, pontosabban amolyan tiszteletbeli, formálisnak tekintett pártelnöki posztot töltött be. Az új vezetés azonban izléssel járt el, s korábbi szobáit, titkárságát maradéktalanul meghagyta neki. Kértem, hogy egy hosszabb, legalább két-három órás beszélgetésre adjon alkalmat a témáról. Meglepetésemre azt a választ kaptam, hogy Kádár „nem ér rá” a hosszabb beszélgetésre, de szívesen fogad egy szűk órára a következő csütörtökön. Ez is jobb a semminél, elmentem. Titkárnőmnek meghagytam, hogy egy óra múlva visszaérek, s fogadni tudom azokat az akadémikusokat, akik tőlem kértek éppen találkozót. Leültem a legtávolabbi előszobájában, percekben belül megjelent, végigkísért az előszobákon, s leültünk az íróasztala előtti kis kétszemélyes tárgyalóasztalhoz. E „hosszú” úton sétálva, a köszöntés után érdeklődtem egészségi állapotáról, kézműtétjéről, s

arról is, megbarátkozott-e új szerepkörével. Mindkét kérdésre részletesen válaszolt, mondta, s leültünk. Kárai „beszélgetés” részese lettem. E pillanattól Kádár elkezdett beszélni, először valóban kézműtétje sikertelenségéről, majd megállás és rendszer nélkül mindenről, ami éppen emlékezetébe tódult. Sikertelen szökési kísérletéről Titóhoz, a háború idején. Szolnokról, a kormány megalakításáról, egész életéről. Közbeszólásra sem igen adott időt, s ha mégis sikerült egy-két előkészített kérdésemre feltenni, az egyáltalán nem zavarta monológját. Kérdéseimre nem válaszolt. Legnagyobb meglepetésemre, az előre megállapodott egy órához képest a monológ több mint három órán át tartott. Megállíthatatlanul és összefüggéstelenül. Eleinte élettem a gyanúperrel, hogy a valódi kérdéseket és válaszokat akarja így módon elkerülni, de egyre világosabbá vált, hogy nem erről van szó: egy elboruló, szklerotikus, a múlttal vívódó agy öntörvényű csapongását tükrözték szavai. A shakespeare-i dráma, a teljes elborulás csak néhány hónap múlva vált nyilvánossá, amikor váratlanul megjelent a központi bizottság ülésén és előadta összefüggéstelen gondolatfolyások keverékéből álló magánbeszédét. Ekkor fektette feleségét éjszakára az ajtó mögé, attól felve, hogy érte jönnek és elviszik. Ugyanakkor kis bőröndbe csomagolta a legszükségesebbeket és várta letartóztatását.

Visszatérve a történelmi értékelés munkájához, amihez Kádár Jánostól semmiféle támpontot nem kaphattam már, vizsgálódásaim és a bekért előtanulmányok alapján 1988 végén nekifogtam a csaknem százoldalas tanulmány megírásának. Eppen karácsony idején jártunk, így kihasználhattam a téli szünetet. Lementünk a minisztertanács öszi üdülőjébe, s a téli Balatonra ki-kitektívte írtam a Történelmi utunk című tanulmányt. 1956. október 23-áról ekkor írtam le a következő sorokat: „a vezetés felé áramló elementáris, de eredménytelen tömegkritika közegében (...) került sor az elemi erejű október 23-ai tömegtüntetésre, majd aznap este a »fegyverek kritikájára«, ami a kormányzat, a fennálló államhatalom elleni népfelkelés kirobbanásához vezetett (...) A szovjet csapatok beavatkozása nyomán (...) a nemzeti érzelmeiben amúgy is sértett tömegek számára a felkelés nemzeti függetlenségi küzdelemé vált (...) elementáris erővel jutott kifejezésre a tömegek szembefordulása az önkényről, tiltakozása az életviszonyok romlása ellen”.

Október napjait elemezve természetesen szóltam a jelentkező konzervatív, sőt szélsőséges erőkről is, leszögezve, hogy „a felkelés sokszaldékú táborában” szétválászhathatatlantul keveredtek össze a „korrektív forradalom”, konzervatív forradalom, sőt az ellenforradalom erői is, s ezek úgy szólván csak „a szocializmus addig uralkodó sztálini modelljének (...) szétzúzásában voltak közös platform”.

Elkészült tanulmányom munkabizottsági megvitatása 1989. január 27-én volt. Meghívtam a Társadalmi Szemle főszerkesztőjét, Radics Katalint is, akivel új közös életünk egyben a legszorosabb munkatársi kapcsolatot is megteremtette. Előzetes megbeszéléseink szerint a tanulmányt, mielőtt bármilyen pártfórum elé került volna, e folyóiratban kívántuk közzétenni. A pénteki ülésen váratlanul megjelent Pozsgay Imre is, aki természetesen mint a tizenöt tagú csúcshatározat elnöke, munkabizottságunk minden ülésére meghívót kapott, de

Losonczy Pál, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke és Berend T. Iván rektor megérkezik a Marx Károly Közgazdaság-tudományi Egyetem 25. évfordulója alkalmából tartott ünnepi tanácsülésre (1973)

MTI-FOTÓ

addig egyszer sem vett részt vitáinkon. Most sem szólalt fel, de figyelmesen végighallgattott bennünket. Az egyik felszólaló vitatta a „népfelkelés” kifejezést, s taktikai okokból óvatossá megfogalmazást, a semlegesebb „felkelést” ajánlotta helyette. A bizottság egy másik tagja, visszatérve Lukács György korabeli formulájához, ugyancsak a tömegmozgás politikai irányát nem minősítő „felkelés” kifejezés mellett foglalt állást. Nem fogadtam el az érvelést. Ragaszkodtam a népfelkelés fogalmához, amely érdemben utalt az esemény legfőbb történelmi tartalmára, a tömegek forradalmi akciójára a hazai sztálinizmus ellen. Ugyanígy ragaszkodtam ahhoz, hogy a „nemzeti függetlenségi küzdelem” értékítélete is helyén maradjon. Egyetértettünk. Pozsgay nem szólt hozzá, s be sem várva a vita végét, távozott. Késő délután már otthon értesültem arról, hogy azonnal nyilatkozott a rádióknak. Rehabilitálta 1956-ot. Az ellenforradalom harmadszázados bélyegét letörölve, a történeteket népfelkelésnek, függetlenségi küzdelemnek nevezte. Valóságos politikai vihar támadt.

Pozsgay „partizánakcióját”, a rehabilitáció érdemének kisajátítását nem tartottam korrekt lépésnek. Mégis úgy láttam – és ma is úgy látom –, hogy a puccszerű bejelentés politikailag akkor is hasznos volt, ha ezzel ő, nem utolsósorban, saját politikai karrierjét kívánta egyengetni. Nyilatkozata ugyanis visszafordíthatatlanná tette a dolgokat, s polarizálva a politikai erőket, segítette a tisztulást. A Társadalmi Szemle márciusi különszámában

megjelent tanulmány országos politikai szenzáció lett. A különszám úgy szólván órák alatt, 300 ezer példányban kelt el, s még e kiugróan magas példányszám után is szükség volt utánnyomásra. Bár írásom inkább politikai dokumentum mint történelmi munka volt, a történészek nem kis örömmel, ha ilyen széles olvasótáborhoz szólhat. A megjelenés másnapján lakásunk előtt éppen betűl készülttem automba, amikor hozzám lépett egy fiatal ember, s „a nemzet nevében” megköszönte írásomat. Történelmi elemtem különleges eseménye volt ez a nyilvánosság.

Áttérés az új rendszerre

A központi bizottság sürgősen összehívott ülése 1989. február 10–11-én, két napon át vitázott munkabizottságunk kiküldött anyagáról és Pozsgay bejelentéséről. Bár nem egy hozzászólás (Borbély Sándoré, Kállai Gyuláé, Veres Józsefé, Korom Mihályé) leginkább a nyilatkozat és az értékelés elmarasztalását sürgette, a túlnyomó többség azonban végül is elfogadta munkabizottságunk minősítését, hangsúlyozva, hogy történelmi kérdésekben természetesen nem kívánunk állást foglalni. Mint az ülésről kiadott közlemény fogalmazta: „A központi bizottság a vitában megerősítette: 1956-ban a vezetés megújulási-képtelensége vezetett politikai robbanáshoz. Valóságos felkelés, népfelkelés tört ki...”

Persze evidenciát mondtunk ki, hiszen az emberek közül alig néhányan

használták csak a hivatalos „ellenforradalom” kifejezést, míg a nagy többség addig is forradalomról beszélt. A történelmi vita azonban nem a múlttól, hanem a jelenről és a jövőről szólt. A népfelkelés minősítés összekapcsolódott a Kádár-rendszer és az MSZMP – a tömegek előtt már amúgy is szétolvadt – legitimitásának feladásával. A februári központi bizottsági ülés, úgy szólván szimbolikus érvennyel, a történelmi vitával együtt tárgyalta a politikai rendszer plurális átalakításának kérdését. Ez valóban történelmi horderejű téma volt. Voltak, akik óvtak ettől az ugrástól. Még progresszív gondolkodású kb-tagok is felszólaltak a „valóságos többpárt-rendszer”, a pártok „valódi versenyhelyzete” ellen. „Nem érett erre az ország, a társadalom, nincsenek ilyen hagyományai” – érveltek –, és a fokozatos átalakítást javasolták valamiféle „liberális abszolutizmus” útján. Vítáztam ezzel a nézettel, s kijelentettem, hogy „a rossz struktúrák voltak itt a hibásak, a politikai döntéshozatal rossz struktúrái, amibe végül is a személyek... mindig beletorzultak”. „Történelmi felismerésünk... – érveltem –, hogy nem jó az egyszemélyi hatalomhoz vezető struktúrák fenntartása, és ennek végső biztosítéka a hatalom pluralizálása. És ma a legjárhatóbb útja ennek egy koalíció.”

1989 februárjában az MSZMP Központi Bizottsága elfogadta a többpárt-rendszerre való áttérést. „Az egypárt-rendszer körülményei és (...) gyakorlat nem tették lehetővé a szükséges döntési alternatívák kialakítását”, szögezte le az ülésről kiadott közlemény, mely „a többpárt-rendszerre történő kiegyensúlyozott átmenetről” beszélt, s elismerte az „alkotmányos keretek között ellenzékként megjelenő mozgalmak, pártok” létének jogát. Békés forradalom volt ez, amely a reformból nőtt ki, annak – következetes, belső logikájából fakadó – továbbfejlesztéseként. A társadalmi elégedetlenségérzés volt a belső közeg, a lázadó értelmiség volt a mozgató erő, és a gorbacsovi nyitás teremtette meg a lehetőségeket. A békés forradalmat azonban elsősorban az MSZMP-n belül és azon kívül elhelyezkedő reformtábor harcolta ki.

Az értelmiségi ember örök s természetes vágya, hogy szuverenitását maximálisan megőrizze, egyéni véleményét ne kelljen bármilyen is igazságtalan, ne kelljen részt vállalnia eszmék, meggyőződéseket sértő kompromisszumokból. „Miert kell ez nekem?” – kérdezte éppen ezen az alapon Ránki Gyuri nemegyszer, erről a témáról való beszélgetéseink során, még a központi bizottsági szerepvállalásom előtt. Bennem is gyakran felmerültek aggyalok, különösen a testület 1989. február előtti tevékenysége idején. E ponton azonban mindig beletűköztem abba a másik, ugyancsak mélyen bennem élő, értelmiségi igénybe, hogy felismert igazságaimmal valamelyest hatni is tudjak az események alakulására. Friedrich Nietzsche szerint „Amennyire az életnek szolgál a történelem, csak annyira akarunk neki szolgálni mi”. Utólag sem bánom tehát, hogy „kompromittáltam” magam a vezető párttestületben való részvétellel. A központi bizottság ülési hosszúak, késő estébe nyúlnak, sőt néha kétnaposak is voltak. Sok korlátozott, fontoskodó vagy felesleges felszólalás hangzott el és számos napirendet rettentően unalmas volt. Érdekes módon ezek közé tartozott később a kerekasztal-tárgyalásokról – mindig csak az „egyebek” között – elhangzott tájékoztató is.

Elnyűhetetlen és értékálló Vállalkozásbarát finanszírozási konstrukciók a Volkswagennél

Ha Önnek fontos a megbízhatóság, értékállóság valamint a gazdaságosság, válassza a Volkswagen hasznójárműveit. Természetesen az sem mindegy, mennyiért. Szeretnénk ezért bemutatni Önnek a Porsche Bank három rendkívül kedvező finanszírozási ajánlatát.

ÁFA finanszírozás

Ha készpénzvásárlás esetén ezt választja - a vételár ÁFA tartalmát kamat- és kezelési költségmentesen meghitelezük Önnek akár 4 hónapra is.

Maradványértékes hitel

Ez a konstrukció lehetővé teszi Önnek, hogy - futamidőtől, maradványértéktől és modelltől függően - rendkívül alacsony, **akár 17.620 forintos havi törlesztőrészlettel** Volkswagen hasznójárművet vásároljon.

Tartós bérlet

Tartós bérleti konstrukciónk segítségével Ön az üzemeltetéssel kapcsolatban felmerülő **összes költséget**, beleértve a bérleti díjakat, a futamidő alatt teljes egészében **elszámolhatja**.

További részletekért forduljon márkakereskedőinkhöz!

Úgy tartják, hogy ami könnyen jön, könnyen is megy.

Ez a Volkswagenre csak részben igaz; könnyen jön, de sokáig csak megy és megy és megy...

Központi információ: 270-5502

